

Mustafa Ruhi Şirin

KÜLTÜR VE MEDENİYET TEMELLİ ÇOCUK EDEBİYATI

Kültür ve medeniyet çemberi içinde çocuğa yönelik gelişen alan çocuk kültürüdür.

Bir medeniyetin çocuk anlayışını medeniyet pedagojisinin değerler pusulası belirler. Değerler pusulasının uygulanması ise aile kozasında ve toplumsal süreçlerde gerçekleşir.

Bir medeniyetin insan ve dünya tasavvuru, yüzyıllar içinde çocuk ve yetişkine yönelik *medeniyet dili* ile inşa edilir. Medeniyet bakışını çocuk ve yetişkin diline dönüştüren “hayat çemberi” döngüsü devam ediyorsa *medeniyet dili* varlığını sürdürebilir. Bütün güzel sanatlar gibi edebiyat da bu dille inşa edilir ve medeniyetin kurucu unsurları arasında yer alır.

Hiçbir medeniyet tek başına dünya sahnesine çıkmamıştır. Bir medeniyet kendisinden öncekiler kadar çağdaşlarıyla da kültürel iletişim, etkileşim ve ilişki içinde olabilir. Bu nedenle de medeniyetin “karakter dizgesi” kolay kavranamaz. “İnsanlık medeniyeti”yle ilişki kuramamış medeniyetlerin çoğu yereldir ve bu medeniyetler hayatta kalamamıştır. Medeniyet düzeyine ulaşan her kültür evrenseldir.

Modernleşme öncesi kültür ve medeniyetin başarısında üç kavram belirleyici olmuştur: Devlet, aile geleneği, pedagoji. Modernleşme sonrası ise bu üç başat kavramın işlevi sürekli değişmiş ve dönüşmüş, hatta evrilmiştir. Bu evrilme süreci içinde ilk kırılmanın çocuk kültürü alanında ortaya çıktığı ise ortak kabullerden biridir.

Batı dışı medeniyetlerin kültürel yoğunluklarının azalmasına neden olan modernleşme süreci ile çoğu geleneksel kültür birikimleri yerellik sınırları içinde kalmıştır. Modernleşme kuşatması sadece kültürel boyutuyla değil, iktisadi, siyasi, dinî, ahlaki, zihni ve estetik temelleri de kökten etkilediği gibi, her birinde farklı düzeyde olmak üzere işlev değişikliklerine de neden olmuştur. Medeniyet değerlerinin evrilmesi ise insanın *doğruluk, iyilik ve güzellik* idealine kadar toplum hayatını da kökünden sarsmıştır.

Hiçbir medeniyet dairesinin, çağdaşı olan medeniyetlerle ilişki kurmadan varlığını sürdürmeyeceği bir evre içindedir yeni dünya. Yeni dünyada ana gövdemizi ait olduğumuz kültür ve medeniyetimiz, kanatlarımızı “insanlık medeniyeti”nin kadim ve evrensel değerleri oluşturmuyorsa modernizme teslim olmaktan kurtulamayız.

Türkiye, modernleşmenin aile, çocuk ve gençlik boyutu kaygıyla izlenen ancak bilimsel ve kuşatıcı çok az çalışmanın yapıldığı bir ülke durumundadır. Yapılan çalışmaların çoğunluğu çocuk sosyolojisi değil, ana akım sosyolojinin genelleştirici çalışmalarından oluşmaktadır. Çocuk ve çocukluğun hâlleri yanında hızla değişen çocuk algısının görünümünü izlemekle oyalanıyoruz. Hiç tereddüt etmeden söylemek gerekirse kültürel olarak çocuk geleneğimizi kaybetmenin eşiğindeyiz.

Ne yazık ki Türkiye’de ne “çocuk entelektüelleri”nin birikimi bu dönüşümü değerlendirecek düzeydedir ne de çocuk felsefemizi güncelleyecek birikimimiz vardır. Tarihî süreçlerde oluşturduğumuz “çocuk dili”ni kaybettiğimiz gibi, 18. yüzyıldan bu yana tek tipleştirici Batı modernleşmesi kavramlarıyla konuşuyor, yazıyor ve düşünüyoruz. Bu melez dile çocuk kültürü, sanatı ve edebiyatı da dâhildir.

Bu noktadan itibaren şu ana soruyu sormamız gerekir: Bir medeniyet için çocuk edebiyatının anlamı nedir? Bu soruyu, çocuk edebiyatının tüm bileşenleri (geleneksel ve modern çocuk edebiyatı, Türkçe öğretimi, okuma kültürü, çocuk edebiyatı öğretimi, temel eğitimde çocuk edebiyatından yararlanma ve Okuma Kültürü Programı vd.) ile ilişkilendirmedikçe değerlendiremeyiz. Kuşkusuz çocuk edebiyatı çocuklar için dil ve sanatla gerçekleşen medeniyet sütü olmalıdır. Çünkü çocuk edebiyatı, öncelikle çocuğun ana dili kozasını ören en etkili kaynak olması yanında aynı zamanda çocukluk döneminin ilk sanat okuludur.

Yüzyıllar boyunca gerçekleşen geleneksel çocuk edebiyatı birikimine dayanmadan ve bu edebiyatın türlerini çocuk dil dizgesi ve çocuğa göre yenilemeden yeni çocukluğun bu gelenekle ilişkisini kuramayız.

Türk çocuk edebiyatını (tarih içinde farklı coğrafyalarda oluşan) kültür ve medeniyet değerlerimizle birlikte ve çocuk edebiyatının pedagojik, görsel ve estetik bağlamdaki evrensel ölçütlerine dayalı olarak iki kanat üzerinden yeniden inşa edebiliriz: Geleneksel çocuk edebiyatının kültür-medeniyet kodlarımızı içeren değerler pusulası, çocuk dili ve ‘çocuk gerçekliği’ne göre yenilenmesi amacıyla ve çocuk bakışı olan yetkin sanatçılar tarafından yazılması (Geleneksel Çocuk Edebiyatı Poetikası). Kültürel temele dayalı, çocuk felsefesi olan, yerelden evrensele açılabilen, yeni çocukluğun iyi ve kanonik örnekleriyle buluşmasını sağlayacak çocuk edebiyatında yeni bir dönemin başlaması (Modern Çocuk Edebiyatı Hareketi).

Kültür ve medeniyet temelli çocuk edebiyatı hareketinin başlayabilmesi için dönemler, yazarlar ve eserler çerçevesinde önce *Türk Çocuk Edebiyatı Tarihi*'nin yazılması gerekli değil, zorunludur. Dünden bugüne gelişmiş geleneksel ve modern çocuk edebiyatıyla eleştirel olarak yüzleşmeden yukarıda sözünü ettiğimiz her iki kanat ekseninde yapılacak çalışmalarla çocuk edebiyatı çemberimizin genişleyerek yeni bir aşamaya gelmesi imkânsızdır.

Çocuk edebiyatımızın yeni aşaması için eş zamanlı olarak hayata geçecek dört adımın atılması gerekir: Bir, Çocuk Kültürü ve Sanat Politikası. İki, Çocuk Kültürü ve Sanatı Stratejisi ve Uygulama Programı. Üç, Örgün Eğitim Sisteminin Kültür, Edebiyat ve Sanat Boyutunun Yeniden Yapılandırılması. Dört, Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatına Dayalı ve Çoklu Okuryazarlığı Kapsayan Okuma Kültürü Programı.

O hâlde karar vermemiz gereken iki yol var önümüzde: Kültürel temelli yerel bir çocuk edebiyatı mı? Kültürel temelli ve dünya çocuklarıyla da buluşacak çağdaş bir çocuk edebiyatı mı?

Birinci yolda çember dönse de yol alamayız. Dünyaya açılmak istiyorsak ikinci yolda daha kararlı yürüeyebiliriz.